

"TRANSFORMATSION JAMIYATDA EMPATIK XUSUSIYATLAR SHAKLLANISHINING IJTIMOY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI"

Axmedov Baxtiyor Tursunovich

TerDPI amaliy psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi

Abdullayeva Sevinch Faxriddin qizi

TerDPI amaliy psixologiya yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiyasi: Ushbu maqolada transformatsion jamiyat sharoitida empatik xususiyatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy va psixologik omillar tahlil qilinadi. Jamiyatda yuz berayotgan iqtisodiy, madaniy va axborot sohasidagi o'zgarishlarning insonlar o'rtasidagi munosabatlarga, hamkorlikka va empatiya rivojlanishiga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: transformatsion jamiyat, globallashuv, sivilizatsiya, empatiya, shaxs, kommunikatsiya, qadriyatlar, yoshlar.

Annotation: This article analyzes the socio-psychological factors influencing the formation of empathic characteristics in a transformational society. It highlights the impact of changes in the economic, cultural, and information spheres on interpersonal relationships, cooperation, and the development of empathy.

Keywords: transformational society, globalization, civilization, empathy, personality, communication, values, youths.

Transformatsion jamiyat – bu iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy tizimlarda tub o'zgarishlarni boshdan kechirayotgan, eski tartibdan yangi, zamonaviyroq rivojlanish bosqichiga faol o'tayotgan jamiyatdir. Bunga misol qilib shuni aytishimiz mumkinki, jamiyatda bozor iqtisodiyotiga, axborotlashgan jamiyatga, jamiyatning har bitta sohasida raqamlashtirilgan tartibga o'tish kabilarni kiritishimiz mumkin. Transformatsiya so'zi lotin tilidagi “trasfor” va “matio” so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, “o'zgarish” va “oldinga” degan ma'nolarni anglatadi.

Bu shunchaki islohot yoki o'zgarish jarayoni emas, balki jamiyat va davlatning barcha jabhalarida bir holatdan boshqa holatga o'tish tushuniladi. Bu muhim jarayonda davlat va jamiyat hayotida sifat o'zgarishlari kuzatiladi.

Bugun biz globallashuv, sivilizatsiya jarayonidamiz yani mamlakatlarning iqtisodiy, siyosiy va madaniy jihatdan bir-biriga bog'lanib, yagona tizimga birlashyotganli, jamiyatnig taraqqiyot darajasi, uning madaniyati, ilm-fan, texnologiya, turmush tarzining rivojlanib borayotganligining guvohi bo'lib turibmiz. Bu jarayonda dunyoning turli burchaklaridan odamlar, kompaniyalar va davlatlar o'zaro tezkor muloqot qiladi, savdo qiladi va axborot almashadi.

Bu jarayonda ya'ni ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va texnologik qadriyatlar jadal o'zgarib borayotgan bir paytda, insonlar o'rtasidagi munosabatlar va psixologik moslashuv jarayonlari ham tubdan o'zgaradi. Bunday sharoitda empatiya shunchaki boshqalar his-tuyg'usini tushunish qobiliyati emas, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlovchi va shaxsiy vaqtinchalik inqirozlarni yumshatuvchi muhim psixologik himoya vositasi vazifasini o'taydi.

Empatiya bu nima? Empatiya – bu insoning o'zini xayolan suhbatdoshi o'rniga qo'yish orqali uning kechinmalari va hissiyotlarini tushunishga intilishi. Bunda insonning emotsional muammolariga yondashishi tushuniladi. Bu boshqa odam hissiyotlari va kechinmalariga hamdard bo'la olishdir. Bir tomondan obektni tushunishda uni o'rniga o'zini qo'ya olishi muhim bo'lsa, ikkinchi tomondan uning ichki hissiyotlarini tushunish unga hamdard bo'la olish ham muhimdir. Empatiya psixologiyada muhim ijtimoiy-emosional qobiliyatlardan biri hisoblanadi. U insonga boshqa shaxsning ichki holatini tushunish, uning his-tuyg'ularini his qilish va shu asosda munosib munosabat bildirish imkonini beradi. Empatiya nafaqat shaxslararo munosabatlarni yaxshilaydi, balki jamiyatda hamjihatlik va o'zaro tushunishni yaxshilashga yordam beradi. Ko'pincha ishonilganidek, faqat ijobiy reaksiyalarni ifodalash bilan cheklanmaydi; u rahm-shafqat, tashvish va qayg'u orqali o'zini namoyon qiladi. Empatiya ota-ona g'amxo'rliqi va oilaviy munosabatlar kontekstida rivojlanadi.

Shunday ekan bugungi jadallashib borayotgan jamiyatda empatiyaga bo'lgan ehtiyoj yuqori darajada yetib bormoqda va huddi shu tezkor jamiyatning o'zi ham empatiya xususiyatiga qaysidir manoda o'z tasirini o'tkazmasdan qolmayapti. Transformatsion jamiyatda zamon o'zgarishi bilan birga insonlar ham o'zgarmoqda. Ularning turmush tarzi, ehtiyojlari, ijtimoiy darajalari, muloqot uslublari, qadriyatlari, dunyoqarashi, masuliyat va mustaqilligi, texnologik moslashuvchanligi o'zgarmoqda.

Bunday sharoitda insonlardan moslashuvchanlik, emotsional intellekt, samarali muloqot va ijtimoiy mas'uliyat talab etiladi. Shu sababli empatiya nafaqat shaxsiy fazilat, balki jamiyatda sog'lom ijtimoiy munosabatlarni ta'minlovchi muhim psixologik omil hisoblanadi. Bu jamiyatda empatik xususiyatlarning shakllanishi ijtimoiy muhit, psixologik rivojlanish va zamonaviy texnologiyalar ta'siri ostida kechadigan murakkab jarayondir. Jamiyatning transformatsiyasi natijasida raqamli muloqotning kengayishi yuzma-yuz muloqotni qisqartirmoqda. Bu esa empatik ko'nikmalarni rivojlantirishga yangi talablarni qo'yimoqda. Misol uchun bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar jadal tarzda rivojlanmoqda. Insonlar ulardan faol tarzda foydalanib, deyarli ajralolmaydigan, ularsiz biror bir ish amalga oshirish imkonsiz bo'lib qolgan darajaga yetib kelganmiz. Insonlar o'rtasidagi muloqot ham asosan gadjetlar orqali amalga oshiriladi. Yaqin qarindoshlar, do'stlar bilan samimiy yuzma yuz suhbatlar, bir-birining holidan habar olishlar kamayib bormoqda. Bularning barchasi empatiya xususiyatiga o'z tasirini o'tkazmasdan qolmaydi. Hozir zamon tez, insonlar tez, asabiy, chidamsiz, muloqot ko'nikmasi yetishmaydi. Empatiyaning yetishmasligi shaxslararo munosabatlar sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki empatiya boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish, ularga hamdardlik bildirish va samarali muloqot o'rnatishga yordam beradi. Empatiya past bo'lgan shaxslarda nizolar, tushunmovchiliklar, ishonchsizlik va muloqotdagi qiyinchiliklar ko'proq uchraydi. Natijada, yaqin va sog'lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish hamda saqlab qolish murakkablashadi. Bu esa insonlar o'rtasidagi munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Empatiya qobiliyatini shakllantirish masalasi

ayniqsa oila, bog'cha va maktab xayotida shakllantirilishi lozim. Inson faqat sibling maqomidagi yaqinlariga emas, balki birga o'ynaydigan o'rtog'iga sinfdosh do'stiga va boshqa insonlarga nisbatan ham shakllantirilishi kerak. Empatiyani rivojlantirish jamiyatda o'zaro ishonchni, bag'rikenglikni va samarali muloqotni kuchaytirib, shaxsning barkamol rivojlanishiga hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Transformatsion jamiyatda empatiyaning saqlab qolish uchun quyidagi bir qancha ishlarni amalga oshirish mumkin:

— emotsional intellektni rivojlantirish—bu o'zi va boshqalarning xis-tuyg'ularini tushunish, anglash va qo'llab quvvatlay olishni ko'nikmalarini shakllantiradi.

— Oilada va ta'lim muassasalarida empatik xususiyatni shakllantirishga qaratilgan ishlarni amalga oshirish kerak. Avvalo ota-ona oilada bolaga to'g'ri tarbiya va namuna bo'lish orqali, empatiya xususiyatini singdirishi lozim.

— Raqamli texnologiyalardan ongli foydalanish, yani ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikni kamaytirib, real hayotdagi muloqotga ko'proq intilish kerak.

— Psixologik trening va rivojlantiruvchi dasturlarda faol tarzda qatnashish yani empatik ko'nikmalarini amaliy tarzda mustahkamlash.

Xulosa qilib aytganda, rivojlanib borayotgan jamiyat sharoitida yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va texnologik o'zgarishlar insonlarning hayot tarzi, qadriyatlari va muloqot shakllariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda empatik xususiyatlarni saqlash va rivojlantirish shaxsning muvaffaqiyati, sog'lom shaxslararo munosabatlarni shakllantirishi hamda jamiyatda o'zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Shu bois empatiyaning rivojlantirish oilada, ta'lim tizimida va jamiyatning barcha jabhalarida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qo'llab-quvvatlanishi zarur. Faqat shunday yondashuv orqali insonparvar, hamjihat va barqaror bo'lgan jamiyatni saqlab qolish va shakllantirish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИЯ: Дарслик. Педагогика олийгоҳлари талабалари учун // Муаллиф: В.М.Каримова. – Т.: 2007. – 176 б. 47 бет.
2. Bovina I.B. Empathy: Critical Analysis and New Research Perspectives. Kul'turno istoricheskaya psikhologiya = Cultural-historical psychology, 2020. Vol. 16, no. 1, pp. 88—95.
3. Rogers C. R. Empatic: an unappreciated way of being // The Counseling Psychologist. 1975. V. 5, N 2. P. 2-10.